

УДК 7.03:75.047(477-25)

ГАВРИК ІРИНА ВІТАЛІЇВНА,

Київ, Україна

ivhavryk.im21@kubg.edu.ua

**ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ
КИЄВА В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ: ВІД
ВИТОКІВ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ**

**THE HISTORICAL CONTEXT OF THE FORMATION
OF THE IMAGE OF KYIV IN UKRAINIAN ART:
FROM ORIGINS TO INDEPENDENCE**

Iryna Havryk, Kyiv, Ukraine

Анотація. У статті аналізується історичний контекст формування образу Києва в українському мистецтві від давнини до сучасності. Розглядається розвиток пейзажного жанру, що відігравав ключову роль у відображенні архітектурного та природного середовища столиці. Особлива увага приділяється творчості митців, які відтворювали Київ у своїх роботах, починаючи від середньовічних гравюр до полотен XIX–XX століть. Висвітлюється вплив урбаністичних змін, соціально-політичних трансформацій та культурних процесів на формування художнього образу міста. Досліджується внесок видатних українських художників, серед яких Тарас Шевченко, Микола Пимоненко, Олександр Богомазов, Юрій Химич, Сергій Шишко та інші, у створення візуальної

ідентичності Києва. Стаття акцентує увагу на еволюції стилістичних підходів до зображення міста, починаючи від документальної точності ранніх гравюр до експресивних і символічних інтерпретацій модерністів. Проведене дослідження дозволяє осмислити багатовимірність образу Києва в українському мистецтві та його значення для формування національної ідентичності.

Ключові слова: Київ, українське мистецтво, пейзажний живопис, історичний контекст, урбаністичний пейзаж, архітектурна спадщина, художники України, національна ідентичність.

Abstract.

The article analyzes the historical context of the formation of Kyiv's image in Ukrainian art from ancient times to Ukraine's independence. It examines the development of the landscape genre, which played a key role in depicting the architectural and natural environment of the capital. Special attention is given to the works of artists who portrayed Kyiv, from medieval engravings to 19th- and 20th-century paintings. The influence of urban transformations, socio-political changes, and cultural processes on the artistic representation of the city is highlighted. The contribution of prominent Ukrainian artists, including Taras Shevchenko, Mykola Pymonenko, Oleksandr Bohomazov, Yurii Khymych, Serhii Shyshko, and others, to the creation of Kyiv's visual identity is explored. The article focuses on the evolution of stylistic approaches to depicting the city, from the documentary accuracy of early engravings to the expressive and symbolic interpretations of modernists. This research provides insight into the multidimensional nature of Kyiv's image in Ukrainian art and its significance for shaping national identity.

Keywords: Kyiv, Ukrainian art, landscape painting, historical context, urban landscape, architectural heritage, Ukrainian artists, national identity.

Вступ. Київський пейзаж є невід’ємною частиною української культури, адже він не лише відображає унікальну архітектурну й природну гармонію столиці, а й слугує джерелом натхнення для митців протягом століть. У добу Незалежності України ця тема набула особливої актуальності, адже художники почали переосмислювати ідентичність міста у контексті його історії, сучасності й майбутнього. Зображення Києва на полотнах митців стало не просто відображенням реальності, а також засобом висловлення національної свідомості, пошуку нових художніх форм і глибоких духовних сенсів.

Постановка проблеми. На сьогодні бракує досліджень, які б розглядали динаміку змін у зображенні міста в контексті урбанізації та соціально-політичних трансформацій. Не до кінця вивчені питання традиційних і сучасних художніх стилів у київському пейзажі, а також впливу національної ідентичності на формування образу столиці у візуальному мистецтві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пейзажне мистецтво Києва досліджували С. Удовік, І. Братусь, О. Дениско. Окремих київських художників та їх творчий доробок висвітлювали Г. Заїка, О. Олешкевич та В. Погребняк. У той же час, А. Ложкіна дослідила вплив історичного контексту на розвиток українського мистецтва ХХ–початку ХХІ століть, зокрема, після здобуття Україною незалежності.

Мета статті – визначити художньо-стильові особливості створення київського пейзажу та вплив

історико-культурного контексту на формування унікальних художніх образів.

Результати досліджень. Перші зображення Києва з'явилися в європейських середньовічних картах, малюнках мандрівників та історичних хроніках. Різноманітні іконописні та рукописні мініатюри створювались ще в добу Київської Русі, проте, на жаль, більшість із них були знищені під час міжусобних війн та спустошливих набігів кочових племен. Тогочасні майстри найчастіше працювали у техніці гравюри. Одним із перших відомих зображень є «План Києва» із книги «Тератургіма» (1638). А от найвідомішим вважається офорт Абрагама ван Вестерфельда (1651), який відтворює панораму Києва того часу (Іл. 1).

Іл 1. А. ван Вестерфельд. Загальний вигляд Києва з північного сходу. 1651 р. (Копія 18 см.)

https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Kyiv1651_WesterFeld.jpg

У тому ж році художник намалював олівцем Ближні печери Києво-Печерського монастиря. Лавра стала місцем натхнення багатьох митців. Гравюра у виданні «Пречесні

акафісти» (1677) зображує дерев'яну церкву та дзвіницю над Ближніми печерами, Троїцьку надбрамну церкву, Успенський собор, дерев'яну головну дзвіницю (згоріла в 1718 р.) та церкву над Дальніми печерами. Ще одна гравюра з «Києво-Печерського патерика», автором якої є Леонтій Тарасевич, відтворює краєвид Києво-Печерської лаври та прибуття у монастир будівельників із Візантії (1702) (Іл. 2).

Іл. 2. Тарасевич Леонтій. Краєвид Києво-Печерської лаври. Прибуття у монастир будівельників із Візантії. Мідьорит.

Гравюра з «Києво-Печерського патерика» (Київ, 1702)

<https://myslenedrevo.com.ua/files/MDr/sci/kyiv/islands/2-4-1/1-2-kyiv-lavrski-paterik.jpg>

Наприкінці XVIII століття виникла техніка літографії. Вона була дешевшою у порівнянні з офортом, тому швидко набула популярності та дозволила митцям створювати високоякісні пейзажі з деталізованою архітектурою. Це дало змогу популяризувати образ Києва як історичної та культурної столиці, а також зберігати його вигляд для майбутніх поколінь. У техніці літографії

відтворювались уже наявні малюнки таких художників, як А. Вестерфельд, В. Тімм, Р. Ражинський та багатьох інших. У 1862 році київський історик Юліан Бартошевич випустив «Мальовничий альбом Києва з детальним описом міста Камілла де Бельє», де були зібрані найкращі літографії різних частин міста. Найцікавішими серед них є зображення Колони Магдебурського права (Іл. 3) та руїн Золотих воріт (Іл. 4), виконані Дж. Цеглінські за малюнками Р. Ражинського (1861), що показують первісний вигляд цих пам'яток до початку масштабної реставрації XX століття.

Іл. 3-4. Цеглінські Дж. Руїни Золотих Воріт (ліворуч), Колона Магдебурського права (праворуч) із «Мальовничого альбому Києва з детальним описом міста Камілла де Бельє»

<https://polona.pl/item/malownicze-album-kijowa-z-szczegolowym-opisem-miasta-z-1,ODE4NzcXNg/0/#info:metadata>

Тарас Шевченко, видатний український поет і художник, після звільнення з кріпацтва в червні 1843 року приїхав до Києва, де розпочав новий етап свого життя. Він був зачарований містом і хотів відобразити його красу

та історію у своїх роботах. Шевченко планував створити серію малюнків, присвячених визначним місцям Києва, його храмам та околицям. Серед його творів, виконаних у різних техніках, збереглися такі роботи, як «Краєвид Києва» та «Києво-Межигірський монастир» (олівець), «Аскольдова могила» (Іл. 5) (сепія та акварель), а також офорти «У Києві» та «Видубицький монастир». Ці твори не лише демонструють майстерність Шевченка як художника, але й відображають його глибоку любов до Києва та прагнення зберегти його образ.

Іл. 5. Шевченко Тарас. Аскольдова могила, 1846 р. Сепія та акварель

<https://taras-shevchenko.com.ua/ua/roboty/askoldova-mogila.htm>

У ХІХ столітті особливо активно почав розвиватись олійний живопис. На своїх полотнах зображували Київ у техніці реалізму такі художники, як Михайло Сажин («Переправа біля Києва вночі», «Вид Володимирської гірки в Києві», 1840-і рр.), Василь Штеренберг («Краєвид Подолу у Києві» 1837 р., «Переправа через Дніпро в Києві» 1837 р.), Федір Солнцев («Краєвид Старого Києва

з Царського Саду» 1843 р.) та інші. Визначними є роботи Сергія Світлославського, який здебільшого писав глухі київські вулички з їхньою незайманою природою. Одна з таких робіт під назвою «Дворик» (Іл. 6) у 1900-у році отримала бронзову медаль на Всесвітній художній виставці в Парижі. Художник присвятив окрему серію робіт київським околицям. На його полотнах було відтворено куточки Подолу, Пущі-Водиці, Куренівки тощо.

Іл. 6. Світлославський Сергій. Дворик, 1900-ті рр. Полотно, олія.

<https://www.instagram.com/artarea.official/p/CyGXITolh9N/>

Михайло Сажин, вільний учень Петербурзької академії мистецтв і близький друг Тараса Шевченка, провів у Києві майже десять років свого життя. Вони разом мріяли замалювати усі визначні місця у місті, проте їхнім планам завадив арест Шевченка у 1847 році. Сажин усе одно продовжив малювати і в результаті видав цілий альбом під назвою «Види Києва», до якого увійшли численні сепієві та акварельні роботи. Цікавою є його

живописне полотно «Переправа біля Києва вночі» (Іл 7), на якій художник зміг майстерно зобразити гру місячного світла, що відбивається від поверхні Дніпра та освітлює набережну. Сажин активно малював різні райони міста, але найбільшу увагу приділяв Подолу. У різних техніках та ракурсах зображено цю частину Києва на таких роботах як «Пейзаж Подолу з-за Дніпра» (1855), «Вид на Поділ зі Щекавиці» (1853), «Толкучий ринок на Подолі» (1840-і рр.) та «Панорама Подолу» (1840).

*Іл. 7. Сажин Михайло. Переправа біля Києва вночі, 1840-ві рр.
Полотно, олія.*

[https://arthive.com/uk/artists/37777~Mikhail_Makarovich_Sazhin/
works/652592~Sazhin_Pereprava_vozle_Kieva_noch'ju](https://arthive.com/uk/artists/37777~Mikhail_Makarovich_Sazhin/works/652592~Sazhin_Pereprava_vozle_Kieva_noch'ju)

На межі XIX–XX століть активно займався творчістю Микола Пимоненко, чиї роботи гармонійно поєднують жанровий живопис із пейзажем, створюючи реалістичні сцени українського села та міського життя. Художник зробив декілька етюдів, присвячених Києву («Київський вокзал» кін. XIX–поч. XX ст., «Етюд під

Києвом» 1900-і рр.). Одним із найпримітніших полотен митця є «Київська квіткарка (на Хрещатику)» (1897) (Іл. 8). На картині зображена молода дівчина, яка продає квіти на вулицях Києва. Вона одягнена у традиційний український одяг, що підкреслює національну самобутність. В руках дівчина тримає кошик із барвистими квітами – акцент у композиції. На тлі можна побачити архітектуру Києва, зокрема, будівлі, що передають атмосферу міського життя початку ХХ століття, а сама картина демонструє контраст між соціальними верствами: квіткарка представляє простий народ, тоді як на задньому плані можна помітити містян у модному вбранні.

Іл. 8. Пимоненко Микола. Київська квіткарка (на Хрещатику). 1897 р. Полотно, олія.

<https://www.wikiart.org/uk/mikola-pimonenko/kiyivska-kvitkarka-1897>

У першій половині ХХ століття українське мистецтво розвивалося під впливом нових художніх течій, таких як авангард, кубізм, футуризм та експресіонізм.

Одним із найяскравіших представників цього періоду був Олександр Богомазов, якого називають «українським Пікассо». Його картини, зокрема, «Міський пейзаж. Київ» (1913), «Сінний ринок в Києві» (1914), «Трамвай» (1914) відображають динамізм міського середовища та індустріального розвитку Києва, поєднуючи елементи кубофутуризму та конструктивізму. Ще одним цікавим полотном є «В'язниця» (1914) (Іл. 9), на якому зображено Лук'янівську в'язницю – похмуру будівлю, що на той час була символом репресивної системи. Композиція картини насичена динамікою: масивні геометризовані стіни розламуються на площини, ламані лінії додають відчуття внутрішньої напруги, а різкі контрасти кольору підсилюють експресію.

Іл. 9. Богомазов Олександр. В'язниця. 1914 р. Полотно, олія.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b5/%D0%91%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2_%D0%92%27%D1%8F%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F_1914.jpg

Окрім Олександра Богомазова, образ Києва у своїх роботах передавали й інші видатні художники першої половини ХХ століття. Іван Їжакевич, відомий завдяки своїм ілюстраціям до творів Шевченка, створив низку живописних полотен із зображенням київських краєвидів. Його роботи «Аскольдова могила» (1913) та «Покровський монастир» (1910) (Іл. 10) відзначаються реалістичністю та емоційною насиченістю, майстерно передаючи атмосферу зимового Києва. Художник тонко відтворює ефект засніжених схилів, приглушене світло зимового дня та велич київських архітектурних пам'яток.

Іл. 10. Їжакевич Іван. Покровський монастир. 1910 р. Полотно, олія.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/40/Izhakevich_Intercession_Monastery.jpg

Серед митців, які зображали Київ у першій половині ХХ століття, варто згадати Абрама Маневича, одного з провідних українських імпресіоністів. У його картині «Весна на Куренівці» (1912–1913) (Іл. 11) передано

перехідний стан природи, пробудження міста після зими, де через м'які, розмиті мазки можна відчутти рух повітря і світла.

*Іл. 11. Маневич Абрам. Весна на Куренівці, 1912–1913-ті рр.
Полотно, олія.*

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3f/Springtime_at_Kurenivka.jpg

Схожу атмосферу міста міжвоєнного періоду, де гармонійно поєднуються історична забудова та новітні урбаністичні риси, зобразив і Василь Кричевський у своїй роботі «Київ» (1930-ті) (Іл. 12).

Іл. 12. Кричевський Василь. Київ, 1930-ті рр. Панір, акварель, вугілля.

<https://esu.com.ua/article-1644>

Особливе місце у відображенні Києва належить Іллі Штільману, який після Другої світової війни зобразив післявоєнну відбудову міста. Його роботи «Київський ботанічний сад» (Іл. 13) та «Володимирська гірка» (1947) передають спокійний, урівноважений образ столиці, що відроджується після руйнувань.

Іл. 13. Штільман Ілля. Володимирська гірка, 1947 р. Полотно, олія.

<http://mytets.com/2022/12/08/shtilman/>

У той же час Петро Носко у своїй драматичній картині «Руїни Києво-Печерської лаври. Успенський собор» (1944) (Іл. 14) зафіксував Київ у найтрагічніший момент його історії, показавши наслідки нищівних бомбардувань та пожеж у центрі міста. Контраст між зруйнованою Києво-Печерською лаврою та відродженими пейзажами післявоєнного Києва у творах Штільмана символізує стійкість і відновлення міста, що пережило війну.

Іл. 14. Носко Петро. Руїни Києво-Печерської лаври. Успенський собор. 1944 р. Папір, акварель.

<https://x.com/adrozd83/status/1071400986546200576>

У другій половині ХХ століття, до здобуття Україною незалежності, київський пейзаж залишався важливою темою у творчості багатьох художників, які прагнули передати у своїх роботах як історичну велич міста, так і його сучасний вигляд. Одним із найвидатніших майстрів архітектурного пейзажу цього періоду був Юрій Химич, який створив десятки зображень, присвячених

архітектурним пам'яткам Києва. Його картини, зокрема, «Києво-Печерська лавра» (1970-і рр.), «Софійський собор» (1964), «Золоті Ворота» (1960), відзначаються графічною виразністю, точною передачею архітектурних форм та насиченим колоритом, що передає велич історичних споруд столиці. Цікавим є триптих «Київ взимку» (1985–1986) (Іл. 15), який демонструє глядачеві зимову панораму міста і вид на будівлі з висоти пташиного польоту.

Іл. 15. Химич Юрій. Київ взимку, 1985–1986 рр. Триптих, акварель.
<https://www.wikiart.org/uk/khimich-yuriy-ivanovich/kiyiv-vzimku-triptikh-tsentralna-chastina-na-sanchatakh-1986>

Значний внесок у зображення Києва зробив Сергій Шишко, один із провідних українських пейзажистів другої половини ХХ століття. Він понад сорок років створював

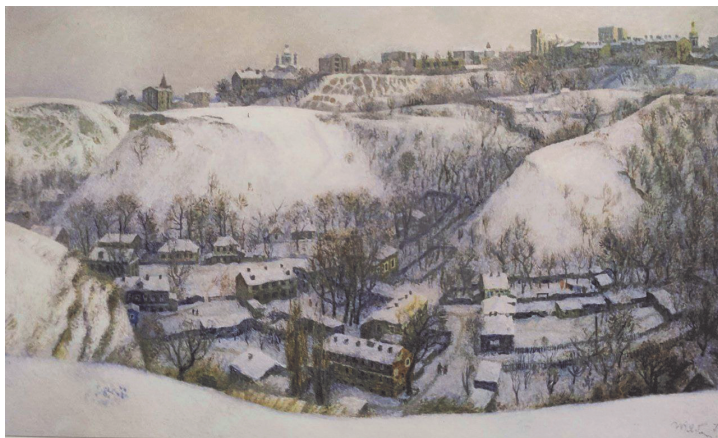
альбом «Київська сюїта», куди увійшли численні пейзажі міста. Його творчість відзначається гармонійним поєднанням імпресіоністичних мотивів із реалістичним баченням міського середовища, що дозволяло йому не лише точно передавати вигляд столиці, а й відтворювати її неповторну атмосферу. Роботи художника, зокрема, «Київ. Хрещатик» (1973), «Площа Сталіна в Києві (нині Європейська площа)» (1949) (Іл. 16), «Вид Дніпра. Володимирська гірка» (1958) з особливою точністю передають ритм центральних київських вулиць, створюючи відчуття невгамовного життя мегаполісу. Шишко часто працював на пленері, що дозволяло йому максимально точно передавати зміну світла і кольорів у різні пори року. Палітра художника насичена м'якими пастельними відтінками, які роблять його міські пейзажі особливо живими та повітряними.

Іл. 16. Шишко Сергій. Площа Сталіна в Києві (нині Європейська площа). 1949 р. Полотно, олія.

<https://nuart.com.ua/paintings/evropejskaja-ploshhad-v-kieve-ranee-ploshhad-stalina/>

Художниця Тетяна Яблонська, завдяки своїм сюжетним картинам, вважається ледь не найвидатнішою фігурою в історії українського мистецтва. Серед її пейзажних робіт особливе значення мають «Зима у Старому Києві» (1976) (Іл. 17) та «Зима у Києві» (1987) (Іл. 18). У першій картині Яблонська зображує урочище Кожум'яки – історичний район на Подолі, відомий своїм автентичним колоритом. Художниця передає засніжені вулички, м'яке розсіяне світло та особливу тишу зимового дня, створюючи атмосферу затишку та спокою. У другій роботі, «Зима у Києві», вона відтворює панорамний вид із гори Копирів Кінець, що відкриває величний простір міста, укритого снігом. Завдяки майстерному використанню світлотіні та глибокої палітри холодних відтінків художниця передає особливий настрій зимового Києва – водночас величного і сповненого спокійної гармонії.

Іл. 17. Яблонська Тетяна. Зима у Старому Києві, 1976 р. Полотно, олія.

<https://www.wikiart.org/uk/yablonska-tetyana-nilivna/zima-v-staromu-kiievi-1976>

Іл. 18. Яблонська Тетяна. Зима у Києві» 1987 р. Полотно, олія.

<https://bigkyiv.com.ua/kyiv-zymovyj-ochyma-hudozhnykiv/>

Митці цього періоду розкривали різні аспекти Києва – від його архітектурної спадщини до мінливого стану природи та міського середовища. Їх роботи стали своєрідною художньою хронікою змін, що відбувалися у столиці у другій половині ХХ століття, відображаючи як багатовікові традиції, так і поступову модернізацію міста. Водночас, із наближенням здобуття незалежності України, у творчості художників починає простежуватися нове осмислення Києва – як символу відродження національної культури та ідентичності. Це відкриває шлях для митців доби незалежності, які по-новому інтерпретують київський пейзаж, поєднуючи історичну спадщину з актуальними тенденціями сучасного мистецтва.

Висновки та перспективи подальших досліджень.
Проведене дослідження дозволяє зробити висновок,

що образ Києва в українському мистецтві є складним і багатогранним феноменом, який зазнавав змін під впливом історичних подій, соціокультурних трансформацій та розвитку художніх стилів. Від середньовічних гравюр і рукописних мініатюр до модерністичних експериментів ХХ століття, київський пейзаж у мистецтві відображає не лише візуальні особливості міста, але й національну ідентичність, світоглядні зміни суспільства та історичну тяглість культури.

Одним із ключових аспектів, які було розглянуто у статті, є взаємозв'язок між художніми стилями та історичними етапами розвитку Києва. Було визначено, що у різні періоди домінували різні підходи до зображення міста: від документальної точності офортів та літографій ХVІІІ–ХІХ століть до експресивних та символічних інтерпретацій художників ХХ століття. Значну роль відіграли такі митці, як Тарас Шевченко, Микола Пимоненко, Олександр Богомазов, Сергій Шишко, Юрій Химич, кожен із яких вніс свій унікальний внесок у візуальне відображення столиці. Водночас значна частина аспектів цієї теми залишається недостатньо розкритою. Сюди відноситься аналіз сучасних художніх тенденцій у зображенні Києва в контексті розвитку технологій та нових медіа, порівняльний аналіз київського пейзажу з відображенням інших європейських столиць у мистецтві, а також визначення взаємозв'язку між художнім образом Києва та літературними, кінематографічними та музичними інтерпретаціями столиці.

Таким чином, подальші дослідження мають потенціал для глибшого розуміння еволюції образу Києва в мистецтві та його значення в контексті національної культури України.

Список використаних джерел:

1. Від реалізму Шевченка до неоекспресіонізму: Київ очима українських митців. Суспільне Культура: веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/culture/753039-vid-realizmu-sevcenka-do-neоекспресіонізму-kiiv-ocima-ukrainskih-mitciv/>
2. Заїка Г. О. Образ Києва у пейзажному живописі українського художника Сергія Шишка другої половини ХХ століття. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. 2024. № 3. С. 133–139.
3. Київ у житті та творчості Т. Г. Шевченка. Lukl.kyiv.: веб-сайт. URL: <https://lukl.kyiv.ua/kyiv-v-zhytti-ta-tvorchosti-th-shevchenka-41/>
4. Київський пейзаж в галереї «Ню Арт»: картини 10 найкращих художників, котрі малювали місто. Kyiv. Comments: веб-сайт. URL: <https://kyiv.comments.ua/news/society/art-and-culture/2052-kiivskiy-peyzazh-v-galerei-nyu-art-kartini-10-naykraschih-hudozhnikov-kotri-malyovali-misto.html>
5. Поділ, Лавра та Печерська ковзанка: Київ зимовий очима художників. BigKyiv: веб-сайт. URL: <https://bigkyiv.com.ua/kyiv-zymovuj-ochyma-hudozhnykiv/>
6. Скляренко Г. Я. Українські художники: з відлиги до Незалежності. У 2-х книгах. Книга друга. Київ: Huss, 2020. С. 20.
7. Софія Київська в малюнках Ю. І. Химича / за заг. ред. О. Олешкевича, В. Погребняка. Київ: Мистецтво, 1966. 28 с. URL: https://uartlib.org/downloads/SofiaKyivPostcards1966_uartlib.org.pdf
8. Удовік С. Л. Київ у мистецтві: мистецький альбом. Київ: Ваклер, 2018. 240 с.

9. Malownicze album Kijowa z szczegółowym opisem miasta przez Kamilla de Bellier. Historia Kijowa od początku jego założenia aż do naszych czasów napisana przez Juliana Bartoszewicza. Warszawa: 1861, t. 1; 1862, t. 2.

References:

1. From Shevchenko's Realism to Neo-Expressionism: Kyiv through the Eyes of Ukrainian Artists. Suspilne Kultura: website. URL: <https://suspilne.media/culture/753039-vid-realizmu-sevcenka-do-neoekspresionizmu-kiiv-ocima-ukrainskih-mitciv/>

2. Zaika H. O. The Image of Kyiv in the Landscape Painting of Ukrainian Artist Serhii Shyshko in the Second Half of the 20th Century. Bulletin of the National Academy of Cultural and Arts Management: scientific journal. 2024. No. 3. P. 133–139.

3. Kyiv in the Life and Works of T. H. Shevchenko. Lukl.kyiv.: website. URL: <https://lukl.kyiv.ua/kyiv-v-zhyttit-tvorchosti-th-shevchenka-41/>

4. Kyiv Landscape in the «New Art» Gallery: Paintings of 10 Best Artists Who Painted the City. Kyiv. Comments: website. URL: <https://kyiv.comments.ua/ua/news/society/art-and-culture/2052-kiivskiy-peyzazh-v-galerei-nyu-art-kartini-10-naykraschih-hudozhnikov-kotri-malyuvali-misto.html>

5. Podil, Lavra, and Pechersk Skating Rink: Kyiv in Winter through the Eyes of Artists. BigKyiv: website. URL: <https://bigkyiv.com.ua/kyyiv-zymovyj-ochyma-hudozhnykiv/>

6. Sklyarenko H. Ya. Ukrainian Artists: From the Thaw to Independence. In 2 books. Book two. Kyiv: Huss, 2020. P. 20.

7. Saint Sophia Cathedral in the Drawings of Yu. I. Khymych / edited by O. Oleshkevych, V. Pohrebniak. Kyiv: Mystetstvo, 1966. 28 p. URL: https://uartlib.org/downloads/SofiaKyivPostcards1966_uartlib.org.pdf

8. Udovik S. L. Kyiv in Art: Artistic Album. Kyiv: Vakler, 2018. 240 p.

9. Malownicze album Kijowa z szczegółowym opisem miasta przez Kamilla de Bellier. Historia Kijowa od początku jego założenia aż do naszych czasów napisana przez Juljana Bartoszewicza. Warszawa: 1861, t. 1; 1862, t. 2.